

ערש"ק כי תבא תשס"ט

נכרי החותך מפות לשולחנות בשבת

ישנן ישיבות שבהם הנכרים חותכים בשבת מפות ניילון מגליל גדול לשולחנות, וגאון אחד שליט"א אמר שלא צריך למחות בנכרים מלחתוך את המפות בשבת, וטעמו חדא כיון שאפשר בשעת הדחק להשתמש במפה כשהיא מחוברת לגליל שלם, ממילא אין החיתוך נחשב להנאה שתאסר ע"י נכרי, אלא הוי כתוספת אורה שאין צריך למחות בנכרי מלעשותה. ועוד דכיון שהנהלת הישיבה אמרה לנכרי להכין מפות אלו מערב שבת והנכרי התרשל ולא הכין הרי שכעת מה שעושה הנכרי בשבת אדעתא דנפשיה קעביד. והיות ולענ"ד יש בדבר איסור הנאה ממעשה נכרי וצריך להיזהר בזה ולמחות בנכרי שלא יחתוך בשבת, וכן אין להתיר אף אם אמר לו מער"ש והתרשל הנכרי ולא עשה. על כן אמרתי להציע את צדדי ההלכה בדין זה.

מלאכת קורע

ומסתבר דבחיתוך מפות אין חותכים במידה מדוייקת [אף שחותכים במידה שתתאים לשולחן] ולכן אין לרדן בזה משום מלאכת מחתך.

א. האיסור בחיתוך המפה הוא מצד מלאכת קורע, ואף שהחומר שממנו עשויה המפה הוא ניילון העשוי מגוף אחד הואינו דוגמת בד ארוג, מ"מ נקט הבה"ל סי' ש"מ סי"ג ד"ה אין, שמלאכת קורע שייכא אף בדבר שהוא גוף אחד כנייר או עור והביא ראייה לדבריו מהירושלמי הסובר שיש מלאכת קורע בעור, וזה דלא כמו שרצה לחדש הגר"ז שאין מלאכת קורע בעור וכדומה עיי"ש בבה"ל.

איסור הנאה ממלאכת נכרי בשבת באופן שיכל הנכרי לעשותה מערב שבת

ד. קיימא לן דנכרי שעשה בשבת מלאכה עבור ישראל אסור ליהנות ממנה וכן צריך למחות בידו מלעשותה ואין אנו אומרים שהדבר מותר הואיל שהנכרי יכל לעשותה מער"ש, דסו"ס כיון שכעת עושה אותה בשבת והישראל נהנה ממנה בשבת יש בדבר איסור מלתא של אמירה לנכרי. ולכן אף אם אמר לו הישראל לעשותה מערב שבת והתרשל הנכרי ולא עשה, אמרינן שכעת עושה אותה עבור הישראל.

ב. מלאכת קורע היא איסור דאורייתא שהרי קריעה זו יש בה תיקון ואינה בגדר מקלקל, ואף לדברי הבה"ל שם הסובר שאינו אסור מהתורה אלא א"כ יש תיקון בשתי החתיכות ולא כאשר חותך חתיכה קטנה מגדולה שאז איסורו רק מדרבנן [עיי"ש שכתב להקשות על הא דאיתא במשנה ביצה דף לב: שאסור לקרוע נייר לצלות עליו את הדג ומשמעות הסוגיא שאיסורו מדרבנן וכן כתב הרמב"ם, ואמאי אין בו איסור תורה משום קורע, ודן הבה"ל לחדש שכדי שלא תיחשב הקריעה מקלקל בעינין שהתיקון יהיה בשתי החתיכות הנוצרות על ידי הקריעה, וכל שקורע חלק קטן מגדול יש בזה מקלקל בחלק הנשאר, ולכן יש בזה איסור דרבנן]. ואי נימא הכי נמצא שאמירה לנכרי בכה"ג הוי שבות דשבות ויתכן דאפשר להתירה במקום צורך גדול.

אלא שלכאורה יש להקשות מהלכה פסוקה בסי' רמ"ז שאם ישראל שלח איגרת ע"י נכרי בימות החול ואינו מקפיד אם יקח אותה הנכרי בשבת או בימות החול אין בזה איסור משום דאמרינן נכרי אדעתא דנפשיה קעביד, חזינן דכאשר אין נפק"מ לישראל מתי הנכרי יעשה את מלאכתו אין בזה איסור ואף שבפועל הנכרי עשה הוליך את האיגרת בשבת. וי"ל דשאני התם באיגרת שכיון שאין הישראל נהנה ממלאכת הנכרי בשבת שהרי ההליכה בשבת היא רק ההיכי תימצי להבאה של האיגרת ומבחינת הישראל אין נפק"מ מתי תעשה המלאכה וכיון שאינו נהנה מהמלאכה בשבת לית לן בה.

אך זה אינו, דמסתבר שאף לפי חידושו של הבה"ל, כל זה דוקא אם אכן הקריעה מקלקלת את החלק הנשאר, וכגון בקורע נייר קטן מחתיכה גדולה שאין רגילות להמשיך ולתלוש ממנה ונמצא שאחרי שחתך את החתיכה הקטנה נמצא החלק הגדול מקולקל, אבל בגליל ניילון המיועד לחתוך ממנו מפות נוספות אין זה קלקול אלא תיקון, שהרי יצטרך לשוב ולחתוך חתיכה נוספת לשולחן נוסף, וא"כ קריעה זו אסורה מהתורה ואין להתירה ע"י נכרי אף במקום צורך גדול.

מלאכת מחתך

א. עניינה של מלאכת מחתך היא כאשר חותך לפי מידה ומקפיד על המידה המדוייקת, אבל החותך חלק קטן מגדול ואינו מקפיד על המידה אין בו משום מחתך אף שרוצה הוא בדוקא חתיכה קטנה ולא גדולה, מ"מ כיון שאינו מקפיד על מידה מדוייקת בדוקא אין בו משום מחתך.

ג. עניינה של מלאכת מחתך היא כאשר חותך לפי מידה ומקפיד על המידה המדוייקת, אבל החותך חלק קטן מגדול ואינו מקפיד על המידה אין בו משום מחתך אף שרוצה הוא בדוקא חתיכה קטנה ולא גדולה, מ"מ כיון שאינו מקפיד על מידה מדוייקת בדוקא אין בו משום מחתך.

[ומכאן יש ללמוד שאין היתר ליהנות ממזוודה שנשלחה בשבת אפילו ע"י נהג נכרי, דכיון שנעשה בשליחות זו רצון המשלח שהמזוודה תגיע בשבת, ואף אם המשלח הוא נכרי שטעה ולא שלח את המזוודה מערב שבת, מ"מ כיון שכעת בשבת הוא עושה זאת לצורך המקבל הרי זה בכלל גזירת אמירה לנכרי, וכפי שהארכנו בזה במקום אחר]

ה. ואין זה דומה לנידון הא"ר המובא בבה"ל סי' רע"ו ס"א ד"ה לצרכו, שכתב דאם נכרי רצה לתקן נר של ישראל [למחוט הפתילה] ונכבה בידו וחזר והדליקה, דמותר ליהנות מהנר שהדליקה זו חשיבא כנעשית לצורך הנכרי ולא לצורך הישראל, דשאני התם שהיה לישראל נר דלוק בשבת והנכרי הוא זה שמנע ממנו את ההנאה, וכעת שמחזיר הדבר לקדמותו אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, אבל כשלא היה לישראל את הדבר לפני שבת ובשבת עשה זאת הנכרי לצורך הישראל אמרינן שעושה זאת עבור הישראל, ואסור ליהנות ממלאכת הנכרי שנעשתה בשבת.

ו. וכן אין לדמות נידון דין לגוונא שאמר לנכרי להעביר דרך כרמלית [לצורך מצוה] והעביר הנכרי דרך רשות הרבים שנקטו הפוסקים שאין איסור הנאה בדבר, דבזה אין נפק"מ לישראל איך הנכרי יעשה את המלאכה ומבחינת הישראל טוב לו גם אם יעביר את החפץ דרך כרמלית שהיא פעולת היתר ומה שהנכרי מעביר דרך רה"ר אדעתא דנפשיה קעביד. ומה"ט ישנם הרבה מציאותיות שהתירו בשבת לומר לנכרי לעשות מלאכה בדרך היתר אף שיתכן מאד שהנכרי יעשה זאת בדרך איסור וכגון להדיח כלים במים צוננים אף שהנכרי ידח בחמין. ואינו דומה לנידון דין שבו כל המלאכה נעשית בשבת באופן האסור.

האם חיתוך המפה מהגליל חשיבא הנאה גמורה

ז. ולענין הסברא הנוספת שכיון שאפשר בשעת הדחק להשתמש במפה כפי שהיא מחוברת בגליל הגדול ולכן אין הקריעה נחשבת כהנאה גמורה אלא כתוספת אורה שאם עשה הנכרי מעצמו אין צריך למחות בו וגם אין לאסור את ההנאה ממלאכתו, יש לעיין להך סברא האם נימא שכיון שהגליל ראוי לשימוש רק לשולחן אחד א"כ אין היתר לחתוך רק מפה אחת, או נימא שכיון שיכול להיות ראוי לכל שולחן שירצה אזי אנו דנים את כל השולחנות כראויים למפה, ומסתברא טפי כהך צד דכל השולחנות ראויים לאותו גליל ולכן אם נקטינן כהך סברא היה צריך להתיר את השימוש בכל המפות שנחתכו.

אמנם נראה טפי שאין היתר לנכרי לחתוך את המפה מצד הך סברא שאפשר להשתמש בדוחק במפת הניילון כפי שהיא, דכיון ששימוש זה הוא שימוש לא סביר ולא רגיל אין אנו רואים את פעולת החיתוך כתוספת אורה אלא כהנאה גמורה. [וזכר לדבר מזגן או תנור חימום שהדליק נכרי שאין אנו דנים זאת כתוספת אורה, אף שאפשר להיות בבית בלי מזגן, אלא דנים את פעולת הנכרי כפעולה האסורה, והטעם כיון שזו הנאה חשובה וכדבר חדש ולא כתוספת].

וראיה לדבר מהא דאיתא בסי' שכ"ה סי"א דאם ליקט נכרי עשבים לצורך בהמתו מאכיל אחריו ישראל, וביאר המשנ"ב ס"ק ס"ד בשם

המג"א דלפי הדעות המקילות בסעיף י' אף אם ליקטן לצורך בהמת ישראל מותר כיון שיכולה לאכול במחובר, אמנם שאר פוסקים לא חילקו בזה והעיקר כמותם ולכן נקט המשנ"ב להחמיר אם לא בשעת הדחק עיי"ש. חזינן שאף שהיה אפשר ליהנות מאותם עשבים כשהם מחוברין מ"מ כיון שהנכרי חתכן הרי אנו דנים את העשבים החתוכים כהנאה חדשה שלא היתה לישראל.

מוקצה

ח. ויש לדון בזה גם מצד דין מוקצה דכיון שהגליל הוא דבר לא גמור יש לדונו כגולמי כלי, ויש לו דין מוקצה מחמת גופו ולכן אסור לטלטלו כלל. וכמו כן אסור לטלטל את המפה שנחתכה ע"י הנכרי.

ויש לעיין אם עבר הנכרי וחתך את המפה, האם מותר להשמש בה או נימא שאסור להשתמש בה משום איסור הנאה ממלאכת נכרי כדין כל דבר שנעשה ע"י נכרי באיסור, ונראה שלשים את המפה על השולחן אין להתיר שנמצא שנהנה מפעולת החיתוך האסורה. וכן יש בזה משום טלטול מוקצה, אבל לאחר שהונחה נראה לכאורה שלא צריך להסירה, דמצד איסור הנאה ממלאכת נכרי יש לומר שהנאה זו מוגדרת כשב ואל תעשה ולא הנאה בקום ועשה, ומצד איסור השתמשות במוקצה נראה שיש להתיר וראיה מסוגיית הגמ' שבת דף קכב. דנכרי שעשה כבש מותר לישראל לירד בו, וכתבו הרמב"ן והר"ן שמותר לירד בו אם עשאו לצורך נכרי אף שנעשה מעצי מוקצה, וטעמם דכיון שאינו מטלטלו בידים אלא דורך עליו הוי כדין ישיבה על אבן שהיא מוקצה דשרי, וחזינן דכה"ג שההנאה היא בדרך ישיבה לא חשיב השתמשות במוקצה.

אמנם צריך להיזהר שלא יטלטל בידיים את המפה או את קצוות המפה הנוטים לצד השולחן דיש בכל זה משום טלטול מוקצה.

העולה מכל הני"ל

[א]. חיתוך מפה מגליל ניילון גדול יש בו משום קורע, וקריעה זו היא פעולה שיש בה תיקון ואסורה מן התורה. ואם מכיון למידה מדוייקת יש בו גם משום מחתך, אלא שבדר"כ אין החותך מכויין למידה מדוייקת אלא רצונו לחתוך באומד. [אות א-ג]

[ב]. אין היתר לנכרי לחתוך מפה מגליל גדול בשבת ואף אם אמרו לחתוך מערב שבת ונתעצל או שכח ולא חתך אסור לו לחתוך בשבת ואם הישראל רואהו צריך למחות בידו שלא יחתוך. [אות ד-ו]

[ג]. כיון שהרגילות וצורת השימוש המצויה היא במפות חתוכות, לכן חיתוך מפה מגליל גדול חשיב הנאה גמורה ולא כתוספת אורה. [אות ז]

[ד]. אם עבר הנכרי וחתך מפה אסור לטלטלה כדין מוקצה ואסור ליהנות ממנה כדין מעשה נכרי בשבת. אלא שאם הונחה המפה על השולחן נראה שאין צריך להסירה, ויזהר שלא לטלטל את קצוות המפה. [אות ח]